

midden in de avond aan en er was niets. Alles moest toen van voren af aan worden begonnen.¹ Daarbij werd ook overgegaan tot de overhaaste evacuatie van ca. dertigduizend burgers uit de Lingestelling naar Gouda en omgeving; van daaruit zond men alle vervoermiddelen die op korte termijn te vorderen waren, naar het Lingegebied: personen- en vrachtauto's, autobussen, opleggers. De dertigduizend kwamen op 12 en 13 mei te bestemder plaatse aan² – niet voor lang, zoals nog zal blijken.

Niet alleen het IIIde legerkorps werd benoorden de Waal teruggetrokken maar (volgens plan) tevens de brigade B die in het Land van Maas en Waal gestaan had. Ook die brigade was de 10de mei niet in de eigenlijke strijd gemengd geraakt, wel waren er op enkele punten mitrillerende Duitse jagers op neergedoken. Het was een nerveuze dag geweest. 's Morgens zag je 'overal soldaten in een hoekje zitten huilen, terwijl weer anderen hun testament in de zakboekjes zaten in te vullen.' 's Middags kwam er warm eten, 'kapucijners, waarvan ik er', aldus deze dagboekschrijver, 'nog geen tien door mijn keel kon krijgen hoewel ik 's morgens ook niets nog gegeten had Het was opvallend, zoveel er gerookt werd, zelfs door hen die vroeger absoluut nooit rookten.'³ 's Avonds bleek de verdediging langs het Maas-Waalkanaal geheel ingestort te zijn. Om zeven uur kwam bij de brigadecommandant, kolonel J. C. C. Nijland, telefonisch bericht binnen dat hij 's nachts om twee uur zijn eerste troepen de Waal mocht laten passeren, om acht uur werd dat aanvangsuur op middernacht bepaald. Er was dus maar weinig tijd – en er moest veel geschieden: munitie, levensmiddelen, dekens inleveren en opladen, geheime stukken en voorraden die men niet mee kon nemen, vernietigen; de telefoonverbindingen opnemen. Anders immers dan de militairen van het IIIde legerkorps bevonden die van de brigade B zich nog in een eigen stelling die zij ter verdediging ingericht hadden.

Negen maanden hadden zij er op gezwoegd – en nu opeens vertrekken, terwijl nog geen Duitser te zien was? Ze begrepen er niets van. Maar orders zijn orders. Veel materieel en munitie moesten de mannen van de brigade B achterlaten – men kan zich indenken dat zij, de terugtocht bevolen zijnde, gedeprimeerd in het duister voortsjokten. De nacht was overigens te kort om de overtocht over de Waal te voltooien. Een groot deel van de troepen moest bij daglicht ('met vliegtuigen boven je ronkend en schietend'⁴) de bruggen over de Waal passeren, de laatsten overschreden eerst op 11 mei 's middags

¹ Getuige F. W. J. M. Peters, *Eng.*, dl. I c, p. 189. ² Koolhaas Revers: *Evacuatie*, p. 386–90. ³ A. W. van Straaten: 'Vijf dagen oorlog, verteld door een soldaat', p. 3–4 (Collectie dagboeken, no. 201). ⁴ J. W. Franse: 'Mobilisatie 1939', p. 27 (Collectie dagboeken, no. 22).